

Mötet med fru Glasin

AV JAN-ERIK LUNDBERG

Under de cirka tjugo år som jag bedrivit studier, undervisat och skrivit artiklar om Förintelsen och andra folkmord har inte bara jag själv utan även många kollegor, elever och läsare undrat hur det kommit sig att jag blev engagerad i de mörka sidorna av 1900-talet. Och medan jag skriver detta så sker fortfarande folkmord och etniska rensningar, inte minst i delar av Afrika som till exempel Darfur.

Till läsarna av SKMA:s nyhetsbrev vill jag peka på några händelser och faktorer som jag tror spelat en stor roll för mitt engagemang i arbetet att inte glömma Förintelsen. För de flesta svenskar har okunnigheten om vad som hände med judarna i Polen, Baltikum och på andra platser under lång tid varit påfallande stor. Denna okunnighet skulle senare leda fram till häftet ”Om detta må ni berätta” och till upprättandet av ”Levande historia.”

Inget utrymme för Förintelsen

Under min egen gymnasietid och senare med studier på 60-talet vid Lunds universitet i filosofi, statsvetenskap, religionsvetenskap och historia fanns i stort sett inget utrymme för Förintelsen. De stora frågorna på dagordningen var den antiimperialistiska kampen och socialismens införande. Vid teologiska fakulteten nämndes inte ett ord om kristendomens antijudiska tradition eller reformatorn Martin Luthers hets mot judar. Frågorna på dagordningen fördunklade det judiska traumat.

Så kom den amerikanska TV-serien ”Förintelsen”, om familjerna Dorf och Weiss, som blev en publikframgång. Det var i samband med denna serie som begreppet ”Holocaust” började användas om mordet på sex miljoner judar. Serien utsattes för mycket stark negativ kritik bland annat för att den inte klart skilde på fakta och fiktion. Men hur som helst så bidrog den till att Förintelsen i högre grad började uppmärksammas. Så var det för mig och säkert för många andra. Filmen startade också en diskussion om på vilket sätt

man lämpligast skulle framställa Förintelsen. Och om TV-serien var en pol så blev Claude Lanzmanns dokumentärfilm ”Shoah” från 1985 den andra. I den 566 minuter långa filmen gjorde intervjun med Abraham Bomba i Tel Aviv ett outplånligt intryck på mig.

Fru Glasin i Alingsås

På väg till och från jobbet på Alströmergymnasiet i Alingsås gick jag förbi ett hus med namnskyld på hebreiska och en mezuzah på dörren. I huset bodde en kvinna som skulle leda till ett möte med en överlevande från ghetton i Lodz, förintelselägren Auschwitz och Bergen-Belsen och som kom till Sverige med de vita bussarna. Mötet med fru Jadja Glasin blev under flera år oerhört betydelsefullt för mitt fördjupade engagemang kring Förintelsen.

Under alla åren fram till vårt möte hade Jadja inte berättat om sina upplevelser som 15-årig judisk flicka eller om sina två systrar som också överlevde Förintelsen och som nu fanns i USA. Hon blev flitig gäst bland mina gymnasieelever som också fick komma till hennes hem och höra hennes berättelse. Tillsammans anordnade vi minnesstunder i samband med ”Kristallnatten” och hon deltog i projektet att skaffa fram pengar så att samtliga gymnasieelever kunde få se filmen ”Schindler’s List. Tyvärr fick Jadja också vara med en oerhört traumatiserande händelse i Alingsås 1994 då 500 nationalsocialister i en demonstration skanderade ”Vit makt - Judeslakt” (se även Heléne Löw *Nazismen i Sverige 1980-1997*, 1998, s. 294).

Mötet med Jadja ledde till mitt första besök i Auschwitz. Händelserna i Rwanda samma år i april-maj bidrog än starkare till ett fortsatt arbete. Att föra upp de här frågorna på dagordningen och i synnerhet Förintelsen var inte alls problemfritt. Det fanns gott om motstånd inte minst från historielärare som tyckte att ämnet fanns med i undervisningen om andra världskriget. Men som jag ser det var den undervisningen helt otillräcklig och

byggde inte på den nya kunskap och pedagogik som successivt hade växt fram.

Förändrat synsätt

Att få fokus på Förintelsen och frågor om värdegrund var på politiska grunder inte helt problemfritt för mig själv personligen. Det förutsatte att jag genomgick vad jag själv skulle vilja kalla ett politiskt-filosofiskt ”paradigm-skifte”. Som aktiv inom den så kallade 68-vänstern kom jag i mångt och mycket att påverkas av den politiska diskurs som såg världen utifrån ett ”tredje världsperspektiv.” Målet var det klasslösa samhället och revolution var medlet att nå dit.

Även om Sovjetunionen kritiserades hårt inom delar av denna vänster så vill jag dock mena att den sovjetiska diskursen kring andra världskriget var den förhärskande och jag menar att detta försvårade en förståelse av Förintelsen. I den officiella sovjetiska synen inrangerades judarna bland övriga offer i kampen mot fascismen.

Idag kan man runt om i de forna östeuropeiska staterna se hur ett helt nytt sätt att synliggöra judarna som offer har vuxit fram. Detta har jag sett exempel på i till exempel Ukraina och Lettland.

Hela problematiken kring den sovjetiska synen och vänsterns syn har utförligt skildrats av Henrik Bachner i hans avhandling, ”Återkomsten.” Jag skäms inte för att jag var vänster, men som jag skrev tidigare så försvann Förintelsen i den antiimperialistiska kampen och det kan jag känna smärta över idag liksom över att jag inte klart såg individer och deras lidanden utan mest de strukturella frågorna. Likadan var synen på de baltiska folken och det förtryck de utsattes för.

Att det politiska skiftet kom innebar att individen och individens lidanden kom i centrum. Det var då som mötet med Jadsja Glasin blev så viktigt. Detta skifte går parallellt med att etiken och ett empatiskt synsätt får en mer central plats i den filosofiska diskursen. Att jag under lång tid studerat den judisk/kristna idétraditionen tror jag gjorde det lättare för mig att se de här frågorna utifrån ett helt nytt perspektiv. Med mitt engagemang kring Förintelsen och värdegrund kan jag känna starkt att det som egentligen är två olika språkvärldar, kunskap och värderingar, bildar en helhet i kampen för ”aldrig igen.”

Jan-Erik Lundberg är lärare på Filbornaskolan i Helsingborg och Borgarskolan i Malmö samt mottagare av Michael A. Frieds stiftelses lärarpris 2008.